

"De petit ja volia separar Catalunya d'Espanya"

Josep Romeu i Figueras, un dels erudits més treballadors, prestigiosos i fecunds de la literatura catalana d'aquest segle, ha concedit a EL TEMPS una llarga i meditada entrevista centrada en dos aspectes bàsics, els records de la seva llarga vida –des de la seva infància, a la Igualada de la República, fins a la difícil postguerra– i les seves opinions sobre alguns professors, crítics i escriptors que ha conegut personalment o que coneix principalment a través de l'estudi de la seva obra, des de Maragall i Sagarra fins a Espriu i Ferrater. El poeta i filòleg Romeu i Figueras, autor d'un estudi mític sobre el mite del Comte Arnau, va néixer l'any 1917.

Des de la tardor passada, el filòleg i escriptor Josep Romeu i Figueras, ex-professor de Literatura Catalana a la Universitat Autònoma de Barcelona i ex-professor d'investigació del Consell Superior d'Investigacions Científiques, ha enriquit considerablement la seva extensa bibliografia amb una sèrie de volums d'un interès inqüestionable. El mes de setembre, publicava el llibre *Estudis de lírica popular i lírica tradicional antigues*, a l'Abadia de Montserrat. Pel desembre, *Materials i estudis de folklore*. El volum va ser editat per Alta Fulla. Mesos abans, la mateixa editorial li havia reeditat, en facsímil, *La nit de Sant Joan*, obra datada de l'any 1953. I el mes de febrer passat, Romeu i Figueras publicava el llibre *Lectures de textos medievals i renaixentistes*, a la Biblioteca Sanchis Guarnier.

El mes de desembre, Columna li va publicar *Tots els poemes*, volum que recull els llibres de poesia escrits per Romeu i Figueras entre 1942 i 1949 i editats en volum el 1951 i que, alhora, incorpora un conjunt inèdit, *Tres cicles de retorn*, amb poemes del 1952 al 1958.

—Vàreu néixer l'any 1917 al terme de la petita vila d'Òdena, a la comarca d'Anoia, molt a prop d'Igualada. Hi vàreu passar tota la infantesa?

—No. Vaig néixer a la casa pairal de la mare del meu pare, fa poc enderrocada per la nova autovia. En aquella casa eren pagesos. El meu pare era el petit dels germans i anava a treballar a Igualada. Era blanquer. Als tres anys, ens en vam anar a viure a Igualada. Em van portar a l'escola, en aquells moments modèlica, de l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera, de mane-

Josep Romeu i Figueras, tot i el seu prestigi dins l'univers literari català, acaba de veure publicada part de la seva producció recentment. Amb motiu d'aquesta bona novetat editorial, l'escriptor i erudit fa un repàs d'alguns dels episodis més decisius de la seva existència i analitza la figura d'alguns dels personatges més rellevants de la literatura catalana d'aquest segle que ell va conèixer.

ra que als tres anys ja vaig començar a ser educat amb el sistema Montessori, sistema revolucionari aleshores. Puc afirmar que tot el que he arribat a fer és gràcies a aquesta escola.

—Què us va donar aquesta escola?

—Era antimemorista. Les coses s'havien de comprendre, no pas aprendre de memòria. La disciplina era inculcada, però no opressiva. Recordo, per exemple, al parvulari, el sistema emprat per despertar la funció dels cinc sentits. Treballàvem el tacte, el gest, l'audició, etcètera. Recordo un bon director de l'escola, que ja de més grans, ens repetia: "Vosaltres heu de preguntar contínuament i heu d'indagar el perquè de les coses". Era una invitació a la curiositat i una manera de fomentar el coneixement del món. Si els conceptes no els veies clars, no els acceptaves ni els assimilaves. Nosaltres no teníem llibre de text. Tot era a base d'apuntes. Els professors ens incitaven a anar a la biblioteca de l'escola a fer-hi consultes. Aquest i alguns altres aspectes metodològics ara no són cap novetat, però als anys 20 eren una cosa sorprenent, impensable, revolucionària. Vaig ésser coeducat amb noies i el respecte mutu era admirable. La coeducació era també una novetat, una novetat molt criticada pels benpensants de la població, molt actius contra l'escola i contra l'Ateneu Igualadí.

—He llegit que el vostre títol de batxillerat és expedit el dia 6 d'octubre de 1934. Què en recordeu, dels Fets d'Octubre?

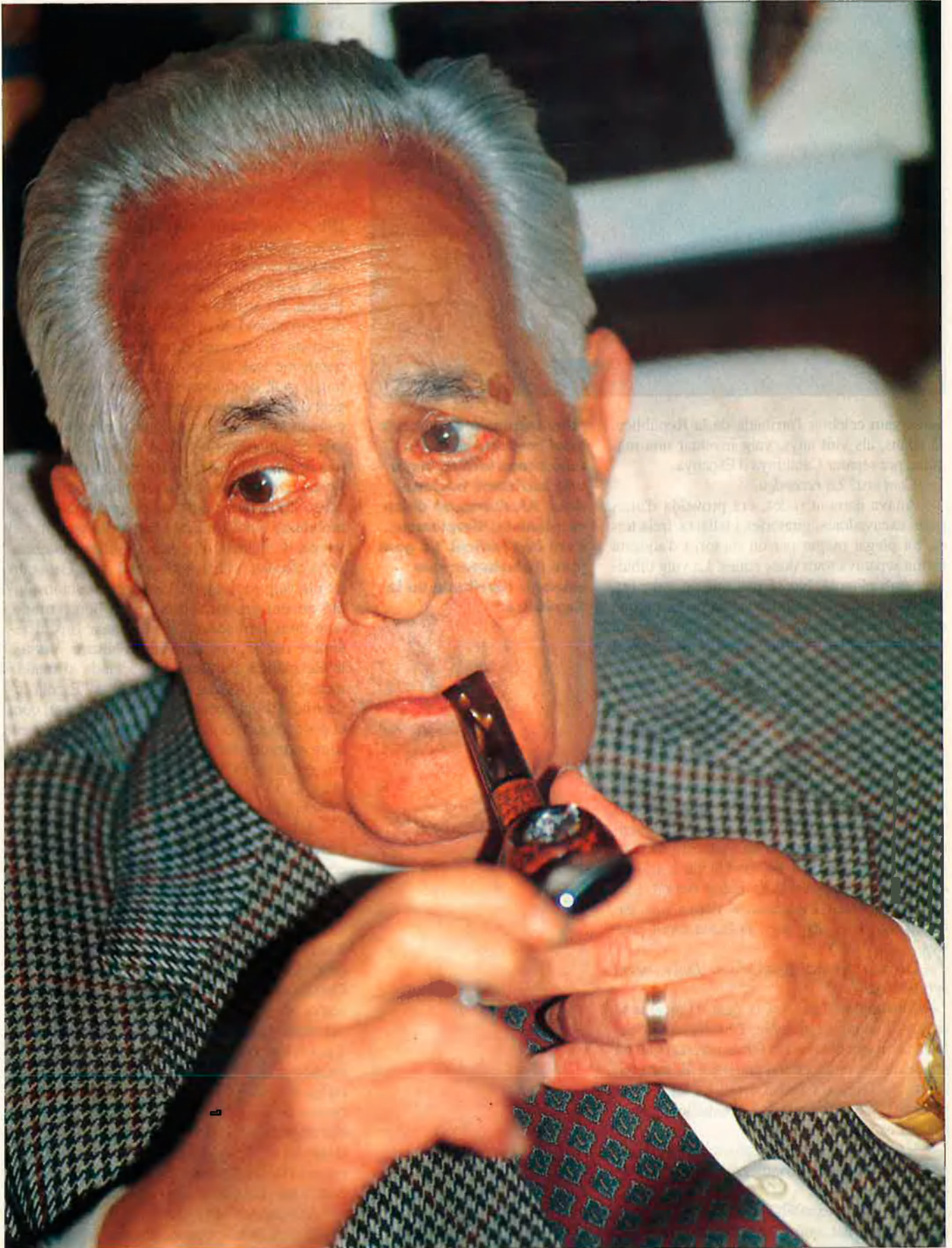
—Els fets del 6 d'Octubre no van començar fins cap al vespre. Jo aquell dia em trobava a Barcelona, a casa d'uns parents, i vaig viure força el mullader. Residia a la ronda de Sant Antoni. Tenia la ràdio posada, sentia les cançons, veia la gent d'Estat Català rondant pel carrer...

—Amb disset anys, éreu conscient del que passava?

—Sí. En aquella època els joves llegíem força. La gent de la meua edat, a Igualada, també ho feia. Ara, la perspectiva històrica m'ha donat una altra visió dels fets i de les causes.

—Començàveu a manifestar cap tendència política?

—Per formació de l'escola i pel contacte amb els amics més íntims, tenia una inclinació nacionalista. Aleshores en deien catalanista, simplement. I era ben radical. La gent jove d'ales-

hores vam celebrar l'arribada de la República. Ja abans, als vuit anys, vaig inventar una màquina per separar Catalunya d'Espanya.

—Com era? La recordeu?

—Anava damunt rodes, era proveïda d'unes pales excavadores, giratòries i tallants, treia terra, tot plegat mogut per un motor, i d'aquesta forma separava totes dues zones. La vaig dibuixar, amb plànols. No sé pas què en vaig fer. D'això, al meu pare, no li'n podia parlar perquè era lerrouxista. Ho va ser tota la vida. Ara, era republicà, és clar, i un home respectuós amb el parer dels altres i dotat d'un esperit liberal i tolerant. En això no vaig tenir mai cap problema amb ell. Ens vam respectar sempre mútuament. Ell sabia com pensava jo i jo, com pensava ell.

—Recordeu també els vostres primers escrits?

—Sí. Els vaig publicar en una revista de la meua escola, *Ramell*. Vaig fer-hi quatre articles de contingut literari. Recordo que vaig comentar els *Contes* d'Andersen en traducció de Carner i vaig fer la crítica de la pel·lícula *L'Atlàntida*, basada en la novel·la de Pierre Benoît. Llavors tenia tretze o catorze anys. Però abans, entre els vuit i els deu anys, ja havia escrit poesies.

—La vida cultural igualadina, doncs, devia ser molt rica, no?

—Però minoritària. Ara la gent d'Igualada té un nivell cultural estimable. Però llavors dominava l'ambient basat en la ferma creença que tot el que no són pessetes són punyetes. El meu pare era un fabricant humil, molt humil, i no li perdonaven que fes estudiar el batxillerat al seu fill, per exemple.

—Malgrat les vostres inquietuds culturals, comenceu a estudiar arquitectura. Com s'explica, això?

—Vaig fer un examen a l'Institut Psicotècnic de la Generalitat, que llavors s'estrenava, i van

“Per formació de l'escola i pel contacte amb els amics més íntims, tenia una inclinació nacionalista. Aleshores en deien catalanista, simplement. I era ben radical. La gent jove d'aleshores vam celebrar l'arribada de la República.”

dictaminar que tenia capacitat de ser arquitecte, i això m'hi va animar. Però he de confessar que vaig perdre el temps. Tinc una incapacitat total per a les matemàtiques. M'agradava de dibuixar i, d'una altra banda, la carrera de Filosofia i Lletres considerava que no tenia prou futur econòmic. Vaig aprovar poques assignatures del primer curs d'Arquitectura, el del 35-36, i després va venir la guerra.

—On éreu el 18 de juliol?

—A Lloret de Mar. Feia de preceptor dels fills d'una família important, socialment i econòmicament, de Barcelona. Aquests senyors em vam recomanar que me'n tornés a Igualada, i ells, al cap d'uns dies, es van exiliar per mar, a França. En arribar a Barcelona em vaig adonar de la magnitud de la revolució i del trasbals del moment. I vaig anar directament a Igualada, a reunir-me amb la família. El curs 35-36 havia tingut molt de contacte a la Universitat amb la gent d'Estat Català i a Igualada m'hi vaig afiliar, entrada la guerra. Vaig ésser professor de primer ensenyament a Òdena durant un parell o tres de mesos i després a les escoles de l'Ateneu Igualadí, cosa que em va fer molta il·lusió. Per causa de la meua edat sabia que m'havien de mobilitzar aviat i mentrestant volia aprofitar el temps, de manera que vaig sol·licitar una beca per a estudiar a l'Escola Normal de la Generalitat i la vaig aconseguir. Llavors aquesta institució docent era modèlica i molt ben portada, amb bons professors. Hi vaig estar fins al setembre del 37, que em van mobilitzar. Vivia a la Residència Ramon Llull, situada al mateix recinte de la Normal, Can Batlló, a l'Escola Industrial. Hi vaig conèixer gent interessant, com el poeta Rosselló-Pòrcel. Era un líric i una persona extraordinària. Aquest és el record més viu que guardo de l'estada en aquella residència.

—On vàreu fer la guerra?

—A la comarca dels Pedroches, al nord de Còrdova i al sud de Badajoz, terra pobra, de conreu de secà. Vam anar a raure en una brigada andalusa de voluntaris de la FAI. Vam ser els primers reclutes que hi vam entrar i tenien unes prevencions visceralment contra nosaltres. Els fèiem nosa i no ens comprenien perquè érem diferents i per la inveterada actitud contra Catalunya i els catalans, viva també en aquell sector alçat contra l'Espanya negra. Sovint se suscitava la qüestió catalana i de la llengua. Vam tenir molts problemes, sobretot jo. Van intentar que no escrivís ni tan sols a la família en català. Ho vam resoldre posant un censor de les cartes valencià. Jo havia presenciada algunes atrocitats, tres almenys. I vaig protestar públicament cada vegada. I em consta que en l'una d'elles havien decidit d'anar també contra mi i liquidar-me.

—Ens la podríeu relatar?

—El meu batalló estava descansant, apartat de

les trinxeres, i van portar una lleva de gent extraordinàriament jove. Un d'aquests joves va proposar de desertar a un altre. Els van detenir, els van dur a un turó a prop i allà mateix i sense esperar gens els van disparar al cap dos trets de pistola a cadascun d'ells. Els van pelar així, sense més ni més. Vaig protestar sense pensar-m'ho. L'endemà em van rellevar del càrrec de mestre de batalló i em van destinar a una companyia que, amb el batalló, traslladarien al front de Llevant, molt calent. Però finalment una persona molt assenyada, i de la qual jo depenia per raó del càrrec, va aconseguir de fer-me traslladar a un batalló que s'acabava de constituir, i així em vaig salvar, segons que em consta pel testimoniatge de diversos companys.

—*El vostre pare, tinc entès, us va poder treure aviat del camp de concentració franquista.*

—Efectivament, ho va fer poques setmanes després d'acabada la guerra. A Igualada no em tenien fitxat perquè era jove, ni els uns ni els altres. Recordo que, a la brigada de la FAI, els van contestar d'Igualada estant que no tenien cap notícia precisa de mi, però que les idees de la meua família eren molt obscures. A mi, la guerra i el camp de concentració em van servir molt per a reflexionar i pensar sobre el futur. Jo tenia vint-i-un anys. Vaig veure que m'havia equivocat fent Arquitectura i que havia de fer Filosofia i Lletres.

—*Quin professorat vàreu trobar a la Universitat dels 40?*

—N'hi havia pocs de titulars, del 1939 al 1943. Els més competents dels antics es trobaven en plena depuració. Els millors, doncs, no els teníem. Teníem auxiliars. Gent jove. Algun de ben preparat, però. A poc a poc van començar a portar catedràtics addictes al règim d'una qualitat intel·lectual mínima. Un desastre. Era prohibit de parlar en català entre els companys i, no cal dir, a les aules. El SEU repartia llenya impunement. Però de seguida vam fer una colla entre gent nacionalista. Hi havia Josep Palau Fabre, Joan Ainaud, Miquel Tarradell, Badia i Margarit... Palau i Fabre portava un llibre de poemes de Maragall sota l'aixella i així ens identificàvem. Ens vàiem en diverses cases particulars. Després de la carrera vingué la fundació de la revista clandestina *Ariel*, l'any 1946. El nostre criteri era que de cap manera no podíem renunciar a la nostra tradició nacional i cultural ni a la nostra llengua. El nostre interès era de connectar amb la literatura d'abans de la guerra i de treballar i crear amb exigència i rigor. En van sortir divuit números. El número 18 va ser, de fet, el darrer, almenys pel que fa al criteri originari de la revista. El novembre del 48 va venir la policia a casa a detenir-me per publicar en català, a *Ariel*, sense permís. Em van condemnar a uns mesos de

reclusió, que no vaig complir gràcies a un indult.

—*On la imprimíeu?*

—A Igualada, a ca l'impressor Pere Bas, un autèntic artesà dotat d'un sentit extraordinari del seu art. La revista era impresa lletra per lletra, a mà. El distribuïdor de la revista a Barcelona tenia un empleat implicat en la resistència. Van detenir-lo per uns altres conceptes, però va confessar que al magatzem del distribuïdor hi havia revistes clandestines impreses a Igualada. Van anar a detenir Pere Bas. Però ja ens havíem posat d'acord, en fer els tractes,

que si passava res, ell podia donar el meu nom, de manera que va quedar en llibertat i llavors van venir a buscar-me a mi.

—*Quin tracte vàreu rebre de la policia?*

—Va ser correcte, a la Via Laietana, a l'"hotel", que en dèiem. Tres o quatre hores parlant. Va intervenir-hi tot seguit l'advocat Antoni Pelegrí, amic meu. A partir d'aquella ocasió, de tant en tant venien amb qualsevol excusa a interrogar-me, sobretot quan es rumorejava que Franco havia de visitar Barcelona. Després del número 18, en van sortir

alguns més, sense cap intervenció meua, perquè no m'agradava la nova orientació, molt caòtica.

—*Veig que no vàreu perdre el contacte amb Igualada.*

—Més encara. Aquells anys vaig fundar el grup Anabis amb amics igualadins. Fèiem una acció cultural a Igualada i hi invitàvem gent de fora tan interessant com Riba, Foix, Rubió, entre alguns altres, sempre en privat. El 46 vaig proposar de fer un Centre d'Estudis Comarcals, que actués en la clandestinitat. Poc després, un integrant del grup es va apropiari la idea i la va passar a l'Ajuntament franquista d'Igualada contra la voluntat de la gran majoria dels nostres. El Centre es convertí en instrument del règim i usà el castellà en tot.

—*Quan comenceu a interessar-vos per la llegenda i el mite del Comte Arnau?*

—En acabar la carrera, la Facultat exigia un treball d'investigació, no gaire profund. Vaig voler fer una comparació entre el Comte Arnau, el Faust i Don Joan. El vaig sotmetre a la consideració del meu mestre, Jordi Rubió i Balaguer, que em va animar a estudiar prèviament la cançó i la llegenda d'Arnau en el camp folklòric abans d'analitzar-ne la projec-

Jordi Rubió. "La meua tesi sobre el Comte Arnau, la va dirigir oficialment el doctor Tomàs Carreras i Artau, però aquesta tasca d'orientació i de mestratge, la dec a Rubió. Un cop a la setmana ens vàiem havent sopat i plegàvem a la matinada parlant del Comte Arnau. Era un home savi i exigent, però també molt xarmant, i amb mi va tenir molta paciència."

ció literària. I ja l'estiu del 43, tot just acabada la guerra, me'n vaig anar a Montgrony, Gombren i Sant Joan de les Abadesses, a la recerca del Comte Arnau.

—*Reivindiqueu el mestratge de Rubió?*

—Vaig assistir a les classes de Rubió als clandestins Estudis Universitaris Catalans. De seguida em va acollir amb molt d'afecte. La tesi, la va dirigir oficialment el doctor Tomàs Carreras i Artau, però aquesta tasca d'orientació i de mestratge, la dec a Rubió. Un cop la setmana ens vàiem havent sopat i plegàvem a la matinada parlant del Comte Arnau. Era un home savi i exigent, però també molt *xar-mant*, i amb mi va tenir molta paciència.

—*Les recreacions literàries del Comte Arnau fetes per Maragall i Sagarra són, heu dit, les més excelses. Què en destacaríeu, de cadascuna?*

—De la de Maragall, els tres enfocaments, publicats en tres intervals separats per alguns anys. El primer, un Arnau viu i nietzscheà. El segon, la visió d'un personatge damnat i eteri que busca el sentit de l'amor, que no troba en la seva vídua i

les seves filles, ni en la terra ni enlloc. Hi ha, en aquesta segona part, el concepte de la responsabilitat humana davant els altres i davant un mateix. I a la tercera part Maragall recull tota una sèrie de vivències, no sols del poeta, sinó del temps i les vicissituds que vivia el país. Aquesta tercera part és un empedrat d'idees socials, polítiques, culturals i metafísiques.

—*I pel que fa a Sagarra?*

—Va escriure un poema d'una gran vivacitat, amb una llengua molt fresca, molt gemnada, en un estil d'una gran claredat i vibrant i amb una direcció clara i contundent. El Comte Arnau de Sagarra és la figura d'una personalitat rica d'humanitat. Però amb Sagarra la salvació no és possible, per manca de moral de l'heroi, de tot principi que no sigui una exigència de l'instint. Per tant, constitueix una rèplica a la versió de Maragall

—*Josep Maria de Sagarra us va escriure un magnífic pròleg al vostre primer llibre de poemes, Aires de llegendes. Com recordeu Sagarra?*

—Era un home d'una conversa animada, interessant. No gaire profunda, però sí densa de coneixença humana. No hem d'oblidar que

Joan Maragall. "De la recreació literària del Comte Arnau feta pel poeta, en destacaria els tres enfocaments, publicats en tres intervals separats per alguns anys. El primer, un Arnau viu i nietzscheà. El segon, la visió d'un personatge damnat i eteri que busca el sentit de l'amor, que no troba en la seva vídua i les seves filles, ni en la terra ni enlloc. I a la tercera part Maragall recull tota una sèrie de vivències, no sols del poeta, sinó del temps i les vicissituds que vivia el país."

era un personatge mundà i d'origen noble. Molt personal en els seus judicis literaris, era propens a la ironia, molt fina, de vegades potser fiblant.

—*El segon pròleg, us l'escriu Espriu.*

—Hi vaig tenir amistat. L'origen va ser la mútua coneixença de Rosselló-Pòrcel. Immediatament després de la guerra es comportava com un home molt reservat i a la defensiva.

—*Llegiu tot el que s'escriu sobre ell?*

—Hi ha coses que estan més o menys bé i altres que no queden prou clares i costen d'entendre. Espriu no és un escriptor d'una sola clau. En té diverses, i la interpretació de la seva obra permet variats punts de vista i d'enfocament. Hi ha una constant en Espriu. La seva fidelitat a la família: el pare, el germà, la germana i els avantpassats sobretot. Fidelitat a l'estirp. Uns altres components són: una soledat abismal, la recerca profunda i competent del món de la Bíblia, en especial el missatge críptic dels profetes, la idea de país, per mi no sempre compartible, l'amor i la defensa de la llengua, la conducta col·lectiva, de vegades denunciada amb fre i unes altres, entre la sàtira i el sarcasme.

—*Per què ha restat inèdit fins ara el poemari Tres cicles de retorn?*

—Tot i que és el poemari més sòlid que he escrit, al seu moment no el vaig voler publicar per la manera com estava la crítica al país els anys de la seva escriptura i immediats, quan es va anar imposant la crítica social i marxista.

—*L'any passat, vàreu contestar el discurs de Joaquim Molas sobre Foix a l'Acadèmia de Bones Lletres. No sembla que la visió del nou acadèmic us fes peça.*

—No acabava d'entendre el títol, *El retrat d'un poeta adolescent*, tenint en compte que eren notes per a una lectura de *Gertrudis*, quan el poeta ja havia deixat feia anys l'adolescència. En Molas té un criteri d'anàlisi del llibre i jo en tinc un altre. Per ell és més important, per a estudiar Foix, el fet de conèixer els seus principis d'estètica, i com encaixa una obra en aquests principis, que no pas l'obra mateixa. No nego la necessitat de conèixer l'estètica de cada autor. Però crec que és més important d'analitzar el poema que no pas la teoria. És el poema que hem de comentar i "llegir". Molas confessa que abraça el marxisme en un moment determinat. Tot-hom és lliure d'abraçar el que vulgui. Ara, el que sí que diré és que l'obra que va publicar amb en Castellet és feta sobre l'estètica i la crítica del realisme històric, els resultats de les quals ens resulten certament molt decebedors i, per aquest cantó, completament eixorcs i sense futur, com l'obra en qüestió.

—*Segons les nostres informacions, vàreu fer saber a qui convenia que en la denomina-*

ció "Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana" hi sobrava "Tradicional".

—És un concepte castellà, de Menéndez Pidal. Nosaltres hem de denominar popular la poesia que té un determinat estil i que es transmet indefinidament, especialment en el folklore, però de cap manera n'hem de dir tradicional. Utilitzar tradicional per popular és fer un calc del castellà quan empra aquest adjectiu per a la poesia i tota altra manifestació realment popular. Vaig demanar públicament a Vidal i Gayolà que ho suprimissin. Quan van donar nom a l'entitat oficial, no es van atrevir a posar-hi únicament "popular", com fan a tot arreu del món. Els castellans no diuen poesia i cultura populars, sinó poesia i cultura tradicionals. I això és absurd. L'escola castellana usa el mot popular per indicar solament un cuplet, per exemple, o qualsevol cançó procedent de l'anomenada i històrica música urbana. I això no és popular. La naturalesa de la cosa popular és més profunda. Significa una acceptació col·lectiva d'un fenomen de comunicació, poesia o música o dansa o cultura en general. Quan s'ha fet seu aquest producte, la col·lectivitat el recorda i el transmet de l'una generació a l'altra. I mentre el transmet, poc o molt el modifica. La cançó d'*El noi de la mare*, per exemple, la sabem tots. Això ja és popular d'entrada. Com la sabem? Per transmissió continuada de pares a fills, i en aquest aspecte únicament, però no genèricament, és tradicional. Els castellanitzants diuen que si usem l'adjectiu *popular* la gent confondrà el terme amb el que designa co-

Josep Vicenç Foix. "Per ell és més important, per a estudiar Foix, el fet de conèixer els seus principis d'estètica, i com encaixa una obra en aquests principis, que no pas l'obra mateixa. No nego la necessitat de conèixer l'estètica de cada autor. Però crec que és més important d'analitzar el poema que no pas la teoria."

ARXIU

munament i falsament les cançons de moda i de massa, de seguida justament oblidades. Això és fals. El concepte de tradicional existeix tant en la poesia culta com en la popular. Molts recordem el *Virolai* de Verdaguier, poemes de Bécquer i del *Romancero Gitano*, de García Lorca, però és una tradició memorística i fidel a la font, no pas popular i modificadora. D'una altra banda, jo entenc per tradicional la poesia, la literatura, la dansa, la música i la cultura en la seva globalitat que imiten les populars. Què va fer Falla amb *El amor brujo* i amb altres obres? Adaptar ritmes andalusos populars.

—Vàreu conèixer Gabriel Ferrater quan fèieu de professor a l'Autònoma?

—Sí. Era un home realment molt intel·ligent, amb una gran personalitat i una capacitat de lectura fabulosa. Recordo una anècdota d'ell. Un dia el vaig portar de Sant Cugat a Barcelona amb cotxe i vam fer una xerrada molt llarga, en un moment de la qual em va dir: "Jo, a Joan Vinyoli, sempre li dic el mateix: 'Joan, no beguis tant!'". Sortint d'ell, l'observació encara et feia més efecte.

—D'ençà que vàreu jubilar-vos, escriviu més que mai. Feu molta via, escrivint?

—Sí. A mi, no em costa gens d'escriure. Una vegada tinc la idea molt clara i ben formada, escriure-la no em costa gens. Però abans, insisteixo, he de tenir una idea molt precisa de tot allò que vull dir. Hi reflexiono molt. **Lluís Bonada**

Josep Maria de Sagarra i Carles Riba, entre altres, en el jurat del premi de poesia Ossa Menor de 1953. La nit de Sant Joan, obra de Josep Romeu datada aquell any, s'ha reeditat fa pocs mesos.

ARXIU